

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/361889043>

Məqalələr Tarix ve Bilgi: Azərbaycan Milliyetçiliğinin Epistemik Tahlili

History and Knowledge: Epistemic Analysis of Azerbaijani Nationalism

Article · July 2022

CITATIONS

0

READS

54

2 authors, including:

Orkhan Valiyev

Khazar University

11 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Ph.D. thesis [View project](#)

Tarih ve Bilgi: Azerbaycan Milliyetçiliğinin Epistemik Tahlili

*Orhan Veliyev**

Özet

Bilgi, her türlü entelektüel faaliyetin ve tarihsel oluşumun merkezinde yer alan temel bir kavramdır. Bu yazıda, genel olarak milliyetçiliğin, özel olarak da Azerbaycan milliyetçiliğinin yaslandığı epistemik nosyonu açıklamaya çalıştım. Bu nosyonun, ulus inşasında temel bir gereksinim olmakla birlikte, epistemik açıdan bağlamsal ve dolayısıyla da olumsal yargılara dayandığını ortaya çıkardım. Bu iddianın, her türlü ideolojik yaklaşımın tarih yüklü olduğunun ve zaman içerisinde değişime uğramasının kaçınılmaz olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir.

Anahtar kelimeler: Bilgi, milliyetçilik, siyaset, bağlamsalcılık, olumsallık.

History and Knowledge: Epistemic Analysis of Azerbaijani Nationalism

Abstract

Knowledge is a basic concept at the center of all intellectual activities and historical formations. In this paper, I tried to explain the epistemic notion on which nationalism in general and Azerbaijani nationalism in particular is based. I have found that this notion is based on epistemically contextual and therefore contingent judgments, although it was always a fundamental requirement in nation building. This claim can be seen as an indication that all ideological approaches are history-relative and that it is inevitable to change over time.

Keywords: Knowledge, nationalism, politics, contextualism, contingency.

*Dr.; Uluslararası İlişkiler

Giriş

Bilmek doğru/kesin inanca sahip olma durumu olarak ifade edilebilir. Ancak bilgi doğru inançtan farklı/fazla bir şeydir. Öyle ki bilginin neliğini ilk tartışan Platon bilgide şans sorununun giderilmesi için ünlü üçlü formülü önermiştir (Chislom, 2011, s. 115). Platon'un üçlü formülü klasik bir yöntem olarak Gettier'in devrim niteliğindeki makalesine kadar devam etmiştir. Gettier Sorunu Platon'un bilgi için gerekli gördüğü gerekçelendirmenin şans sorununun giderilmesinde yetersiz olduğunu önermiştir. Lakin inanç ve bilgi arasındaki boşlukla ilgili bir önermede bulunmamıştır.

Nebi Mehdiyev'e göre bilgi ya bilgidir ya değildir. Bu çerçevede Mehdiyev'in teorisinde Descartes izlerini gözlemlemek mümkündür. Mehdiyev'in inanç ve bilgi arasındaki boşluğu hayatımızın tamamına yakınına kapsayan kanı kavramıyla doldurmak önerisi teorisinin en özgün yanı olarak görülebilir (Valiyev, 2021). Sosyal bilimlerin bilişsel çıktılarının tamamını bu anlamda kanı kavramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bir Bilme Teorisi sosyal bilim çalışmaları için de kullanılabilir bir teori olabilir. Bu sebeple Azerbaycan milliyetçiliğinin epistemik tahlili için Mehdiyev'in teorisi tercih edilmiştir. Bu çalışma spesifik olarak ne bir felsefe araştırması ne de Azerbaycan milliyetçiliğine yönelik tarih bağlamında yapılmış bir çalışma değildir. Bilişsel çıktısını kanı olarak kabul ettiğimiz Azerbaycan milliyetçiliğine ilişkin bilgi edinme çabası olarak görülebilir. Bu sebeple öncelikle bilginin ne olduğu sorusu hususuna açıklık getirmek gerekmektedir.

Bilgi Nedir?

“Bilgi nedir?” sorusu Platon'dan günümüze popülerliğini korumuş bir meseledir. Ancak günümüzde yapılan bir takım araştırmalar Platon'un bilgi tanımının yaşadığı çağın bilgisi olduğu hususunu dikkatten kaçırdığı anlaşılmaktadır. Halbuki günümüzde bilgi nedir? sorusunun cevabı çağdaş olmak durumundadır. Bilginin ne olduğu sorusu eş zamanlı olarak felsefenin de ne olduğunu sorgulamaktadır. Felsefe dini ve milli inanç temelinde oluşturulan politik cemaati ayakta tutan inancı/kanı sorgulamaktadır. Bu doğrultuda politik cemaatin (political community) bilgi (episteme) üzerine

bina edilemeyeceği söylenebilir. Yani politik cemaate (political community) olan bağlılık (belonging) için bilgidən (felsefe) ziyadə kanıya (tarih) gərəksinim vardır. Bilgiyə ulaşmaq üçün epistemik soruşturmaya gərəkdir. Örneğin Platon'un dialogları, Descartes'in yöntemi bilgiyə ulaşmayı hedeflemektedir. "Bilgi, o halde, soruşturmanın gayesi veya telosudur" (Sartwell, 2016, s. 336). Oysa politik cemaat varlığını kendisine bağlılık sayesinde sürdürmektedir. Söz gelimi, Spartalı'ların Pers'lere karşı üç yüz kişiyle karşı koymasıyla ilgili bir yargı kanı olmak durumundadır.

Epistemik tartışmalarda bağlamsallık öne çıkan bir kavramdır. Bilginin bağlamsal olup olmadığı sorusunun aydınlatılması aynı zamanda Azərbaycan milliyətçiliğine ilişkin bilişsel çıktımızın da neliğini aydınlatacaktır. Buradan hareketle Azərbaycan milliyətçiliğine ilişkin herhangi bilişsel çıktının bağlam yüklü olacağını ifade etmek mümkündür. Bilginin bağlamsal olmadığı (Mehdiyev, 2019, s. 71-83) düşünülürde Azərbaycan milliyətçiliğine ilişkin bilişsel çıktımızın kanı olmak durumunda olacağı söylenebilir. Hal böyle olunca kanı kavramı üzerinde durmaq gərəkdir. Örneğin Azərbaycan ulus-inşasıyla ilgili metinlerde "Azərbaycan mefkuresi"nden bahsedilmektedir. Azərbaycan mefkuresinin tesis edilmesini tarih tasarımı bağlamında kanının inşası olarak da yorumlamak mümkündür.

Platon'dan tevarüs edilen ve günümüzədək süregel klasik yaklaşım bilişsel sürecin tüm çıktılarını inanç ve bilgi başlığı altında toplama devam etmektedir. Söz gelimi, "İstanbul'un 1453 yılında fethedildiği" bilgi (episteme) olmadığı gibi inanç da değildir. Bu değerlendirmeler ışığında Nebiyev inanç ve bilgi arasındaki boşluğu kanı kavramıyla doldurmayı önermektedir. Kanıya ilişkin önemli husus tarihle ilintili olduğundan dolayı yanılabilir veya aksinin düşünülebilir olmasıdır. Kanı bağlamsal olan tüm yargıların ortak adı olarak ifade edilebilir. (Mehdiyev, 2019, s. 93, 94, 95).

Buradan milliyətçilikle bir bağlantı kurmaya çalışacağımız takdirde milli çerçeveden herhangi bir yargının da pek tabii yanılabilir olacağını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla milliyətçiliğin milliyətçiliğe ilişkin kavrayışımız tarihle olan kaçınılmaz bağlantısından dolayı bağlamsal olmak durumundadır.

Milliyətçiliğin Doğuşu

Modernite bir yerdeyişme sonucu olarak doğmuş ve insan Tanrı'nın inayetinden “kurtularak” (sapare aude) kendi aklına (egemenliğine) sığınmıştır. Yani düşünce/hakikat Augustinus'un “Tanrısal inayetinden” Descartes'ın “kuşku” duyan öznesine doğru evrilmiştir. Bu anlamıyla milliyətçilik egemenliğin/meşruiyetin Tanrısal bir hadise olmadığı yönünde tarihsel kavrayışın belirginleştiği bir dönemde vuku bulmuştur denilebilir. Bu sebepledir ki aklını kullanarak bilmenin yöntemini oluşturmaya çalışan Descartes çağında uluslar doğ(a)madı; uluslar düşüncenin/hakikatin tarihselleştiği on sekiz ve on dokuzuncu asırlarda tahayyül edilmiştir. Çünkü on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllar tarih yüzyılı olarak da ifade edilebilir. Hülasa millet bir terim olarak kadim köklere sahip olmakla beraber sınırları belirli bir ülkenin insanlarını (vatandaşlarını) ihtiva etmesi bakımından modern bir hadisedir. Dolayısıyla modernitenin insanı politik olarak tanımlamak için milliyətçiliğe başvurduğunu ifade etmek mümkündür (Valiyev, 2020, s. 34).

Milliyətçilik veya uluslar iki asrı aşkın bir süredir ki, popülerliğini/meşruiyetini koruyama devam etmektedir. Çünkü on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda şimdiki zaman bağlamında kurgulanan tarihsel kavrayışımız varlığını sürdürmektedir. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren geçtiğimiz yüzyılda dünya siyasi haritasındaki değişiklikler (yeni devletler) de dahil milliyətçi bir saikten hareketle vuku bulmuş; hatta içinden geçtiğimiz Covid-19 pandemisi ve koşut olarak devam eden dijitalleşme bile “Covid milliyətçiliği”, “tekno milliyətçilik” gibi güncellenmiş kavramlar doğurmuştur. Ez cümle milliyətçilik/uluslar sosyal bilimlerin temel meselelerinden biri olmaya devam etmektedir.

Milliyətçiliğin modern bir fenomen olduğunu ifade etmenin ciddi bir tartışmaya sebep olmayacağını düşünmekteyim. Zira milliyətçilik Descartes'ın “kuşku” duyan insanı/bireyi/öznesi ile oluşan modern dünyada “siyasi gövdenin” inşasını temin eden temel bir ideoloji olarak vuku bulmuştur. Öyle ki on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllar modern tarihin doğduğu, hatta felsefenin bile tarihin “tahakkümü” altına girdiği bir dönem olmuştur. Çünkü modern devletler kendileri için şimdiki zaman bağlamında geçmişin inşasına ifade edilen dönemde gereksinim duymuşlardı. Bu anlamıyla

bilhassa on dokuzuncu yüzil milliyetçilik çağı olarak ifade edilebilir (Collingwood, 2019, s. 249) (Alpay, 2013, s. 83, 84). Dolayısıyla milliyetçiliğin tarihin bilimsel döneminin çıktısı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ulusların oluşumu sürecinde çeşitli etmenler sıralanmaktadır. Tarih bu anlamda ulusların kurgulanmasında temel etmen olarak ifade edilebilir. Ancak tarihin uluslar için ifade ettiği anlama itiraz edenlerin başında hiç şüphesiz Ernest Renan gelmektedir. Renan milliyetçilik çalışmalarında klasik başvuru kaynaklarından biri olarak kabul gören “Ulus Nedir?” makalesinde (bir konferans metni) ulusların nihayetinde modern bir fenomen olduğunu gerekçelendirerek başlamaktadır. Bununla beraber tarihin ulusların oluşumunda ciddi bir anlam ifade etmediğini ileri sürmüştür (Renan, 2016, s. 34). Tekrara düşmek pahasına “tarihsel bilgi” (kanı) olmaksızın “meçhul asker anıtına” yönelik bir inancın pekişmesinin mümkün olamayacağını ifade etmek gerekmektedir.

Ulusların modern olup olmadığı tartışması ancak yirminci yüzyıl içerisinde akademik olarak yaygın bir tartışma konusu olmaya başlamıştır. Buna göre kimi araştırmacılar/kuramcılar ulusları modern çağ’ın meselesi olarak görürken kimi araştırmacılar/kuramcılar da ulusların etnik temellerini aramaya/gerekçelendirmeye çalışmaktadırlar. Söz gelimi, modernist bir yaklaşım çağdaş Türk kavrayışı ile Götürk dönemi Türk kavrayışının farklı olduğunu ifade edeceği yerde etnik temele vurgu yapan etno sembolcü yaklaşım ise farklı bir gerekçelendirme ortaya koyacaktır. Milliyetçiliğin doğuşu meselesine ilişkin tartışmaları tarihsel kavrayış olarak özetlemek mümkündür. Örneğin, Gellner’in modernist kuramına karşı etnosembolcü bir kuram önermesinden hareket eden Anthony Smith farklı bir tarihsel kavrayışa (kanı) sarılmaktadır. Bu sebeple milliyetçiliğin doğuşunu tarihsel kavrayışın dönüşümüyle açıklamak gerektiğini söylemek mümkündür. Zira milliyetçiliğin esasında modern insanın/öznenin tarihsel kavrayışı olduğu anlaşılmaktadır.

Aristoteles’in Metafizik’i her insanın özünde bilmeyi isteyeceğine veya potansiyel taşıdığına işaret ederek başlamaktadır (Aristoteles, 2018, s. 13). Buradan hareketle bilginin veya bilme ediminin insan yaşamında ne denli ehemiyetli bir gereksinim olduğu anlaşılmaktadır. Zira Platon’un Theaitetos Sorunundan günümüze bilgi felsefesinin temel meselelerinden

biri olma özelliğini muhafaza etməyə devam etmektedir. Ancak Aristoteles'in vurgusundan da anlaşılacağı üzere her insan bilemez; o zaman bilişsel sürecin çıktısının tamamının bilgi olmadığı düşünüldüğünde bilgi olmayan bilişsel çıktılarını disiplinler olarak hangi kavram altında toplaya biliriz? Nebi Mehdiyev bu sorunun disiplinler olarak tarihle giderilebileceğini düşünmektedir. Bu anlamda inanç ve bilgi arasındaki boşluğu doldurmak adına kanı önermesinde bulunmaktadır. Zira epistemenin yanlışlanması mümkün değilken tarihsel kavrayışımızın çıktısı olan kanı ise yanlışlanabilir olmak durumundadır (Mehdiyev, 2019, s. 15-28). Mehdiyev çıktısı kanı olmak durumunda olan tarihsel kavrayışı Descartes'ten farklı olarak epistemik hiyerarşiye dahil etmiştir. Hülasa tarihsel süreç içerisinde “siyasi gövdenin” oluşumunun bilgi (felsefi) esasında olmadığı anlaşılmakta ve modern çağ'da politik olarak kanının oluşmasında milliyetçiliğin belirleyici olduğu görülmektedir. Tarihsel bilgiye dayalı milliyetçilik ise bağlamsal olmak durumundadır.

Milliyetçiliğin doğuşunda etkin olan tarihsel kavrayış modern çağ'a hangi dönüşümden geçerek gelmiştir? Bu hususta öncelikle Rönesans üzerinde durmak gerekmektedir. Malum Orta Çağ düşüncesinde uygunluk anlayışı doğrultusunda insanın bilgisi Tanrı'nın bilgisine uymak durumunda kalmıştır (Çüçen, 2019, s. 158). Zira milliyetçiliğin ulus kavramının yaşamış olduğu semantik bir dönüşüm sonucunda vuku bulduğu (Valiyev, 2020, s. 28) düşünüldüğünde Rönesansla başlayan “yeni” süreç anlaşılabilir. Rönesansla beraber insanın/öznenin tarihsel kavrayışın merkezine yerleştirilmesiyle tarihsel düşüncenin Tanrı'nın inayetinden “kurtarılması” yönünde ilk adım da atılmış oldu. Bununla beraber Rönesans tarih düşüncesi veya resmin merkezine yerleştirdiği insan Hristiyanlığın çocuğu olma sıfatı taşımak durumundaydı (Collingwood, 2019, s. 89-90). Descartes'ın kuşkuçuluğu ise insan bilgisini inanctan daha değerli kılmıştır.

Orta Çağ'a hakim olan teleolojik anlayış “siyasi gövdenin” oluşumuna da etki etmiş ve kendilerini Tanrı'nın sureti/temsilcisi olarak kabul eden monarşileri doğurmuştur. Bu hususta tarihsel kavrayış da Hristiyanlığın etkisinde şekillenmiştir (Collingwood, 2019, s. 78-85). İnsanın ve bilgisinin öne çıktığı modern çağ'da ise tarihsel düşünce özne merkezli şekillenmiştir. Bu anlamıyla “siyasi gövdenin” de değişmesi/dönüşmesi kaçınılmaz olmuş-

tur. Hülasa milliyətçiliğin veya ulusların doğuşunu bu bağlamda ele almak mümkündür. Ancak milliyətçiliğin doğuşunun ve kendisini gerçeləştirmesinin tarihsel düşünceyle koşut gittiğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Buradan hareketle milliyətçiliğe yönelik kesin bir yargıda bulunmanın mümkün olamayacağını söylemek mümkündür. Çünkü milliyətçilik bağlamsal olduğundan dolayı milliyətçi söylemin iddiası da bağlamsal olmak durumunda olacaktır. Söz gelimi, tarihsel olarak Azərbaycan milliyətçiliğinin bağlamı/hedefi sömürge altındaki bir etnik grubun kendi kaderini tayin hakkı doğrultusunda kendi ulus-devletini kurması olarak yorumlanabilir. Bir anlamıyla bağlamsallık milliyətçiliğin sınırlarını da belirlemektedir. Buradan hareketle milliyətçiliğe ilişkin kesin bir yargıda bulunmanın olanaksızlığı anlaşılmaqta ve Benedict Anderson vb. araştırmacıların milliyətçiliğin “felsefi sefaleti” yorumlarının esasında geçersiz bir değerlendirme olduğu da anlaşılmaqta. Bir anlamda politik bir önerme olan milliyətçi yargı felsefi bir nitelik taşımamakla beraber felsefe tarafından denetlenebilir. Ez cümle modern insanın bir meselesi olan milliyətçiliğin temel iddiası onun bağlamsal olmasında yatmaqta.

Moderniteyle beraber milliyətçilik “siyasi gövdenin” oluşumunda etkinliğini göstermeye başlamıştır. Bu anlamıyla milliyətçiliği modern çağın evrensel ideolojisi olarak ifade etmek mümkündür. Ancak milliyətçiliğin her ulus için farklı bir bağlamsallığa sahip olduğu aşıkardır. Örneğin Osmanlı devleti milliyətçi/Türkçü söylemi imparatorluğu kurtarmak için benimsemişken sömürge altında olan Azərbaycan aydınları ise kendi kaderlerini tayin etmek suretiyle ulus ve devletlerini yaratmaq için milliyətçiliğe/milli harekete gereksinim duymuşlardır. Nihayetinde milliyətçiliğin modern çağa özgü bir ideoloji olduğunu ifade etmek mümkündür.

Azerbaycan Milliyətçiliği

Modern dünyada siyaset milliyətçilik tarafından şekillenlendirilmiştir. Bu anlamda modern insanın politik bilincinin milli prensip doğrultusunda oluştuğunu söylemek mümkündür. Ancak her ulusun milliyətçiliği kendi bağlamına göre tecrübe ettiğini ifade etmek gerekmektedir. Söz gelimi, İngiltere ve Almanya’da milliyətçiliğin doğuşu bağlamlarının farklılığından

dolayı ulus-inşa süreçleri de farklı yöntemlerle şekillenmiştir. İngilizler VIII. Henry'yi kilisenin başı olarak tayin etmekle milliyetçilikten yana bir tutum benimseyerek içsel bir dönüşümle mevcut devletin modernleşmesini/millileşmesini gerçekleştirmişlerdir (Greenfeld, 2017, s. 13, 54). Buna mukabil Almanya'da milliyetçilik devlet, soylular tarafından çok da itibar görmeyen entelektüellerin uğraşı sonucunda şekillenmiş ve birleşik Alman devleti doğmuştur. Hülasa modern çağ'ın evrensel ideolojisi olan milliyetçilik her toplumda farklı bir biçimde vuku bulmuştur. Çarlık sömürgesi altında olup baskın olmayan etnik grup konumunda olan Azerbaycan halkı/toplumu da milliyetçiliği veya ulus-inşa sürecini kendi koşullarına göre tecrübe etmiştir. Bu doğrultuda oluşan Azerbaycan milliyetçiliğinin iddiası da farklı olmak durumundadır.

Bu doğrultuda bakıldığında kendine has bağlamı olan Azerbaycan'ın moderniteyi veya milliyetçiliği sömürge altında tecrübe ettiği söylenebilir. Bu sebeple Azerbaycan milliyetçiliği İngiliz, Alman, Türk vs. Milliyetçiliklerden farklı olarak bizatihi devlet ve millet yaratma sürecini ihtiva eden bir milli hareket olmuştur (Valiyev, 2020). Söz gelimi, Azerbaycan milliyetçiliği söyleminin arkasında tarihsel olarak Türk milliyetçiliği gibi "somut" - devlet- gerçeklik bulunmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple Azerbaycan'da milliyetçilik veya milli kimlik etnik esastan ziyade coğrafi esasa göre şekillenmiştir. Örneğin Türkiye'de "Türklük" bizati milliyetçiliğin merkezi öznesi olduğu halde Azerbaycan'da "Türklük" Azerbaycan milliyetçiliğini oluşturan unsurlardan birisi (esas) olarak dikkat çekmektedir. Etnik olarak özdeşliğe rağmen Türkiye'de Türklük politik olarak kimlik tanımının bizatihi kendisi olurken neden Azerbaycan'da mümkün olmadı? sorusu üzerinde durulması gereken bir husustur. Etnik olarak Türk olmakla politik cemaate (political community) bağlılık'ın (belonging) Türk milli kimliği doğrultusunda şekillenmesi ayrışmaktadır. Bu anlamda Azerbaycan politik cemaatine olan bağlılık coğrafya'dan neşet eden bir kimlikle (Azerbaycanlı) kurgulanmıştır. Hülasa tarihsel olarak bakıldığında Azerbaycan milliyetçiliğinin iddiasının/hedefinin ulusu ve devleti yaratma mücadelesi olduğu anlaşılmaktadır.

Azerbaycan milliyetçiliğini araştırmak için kendi bağlamına uygun bir modeli/kuramı rehber edinmek gerekmektedir. Bu hususta Miroslav

Hroch'un modernitenin eşiğinde sömürge altında baskın olmayan etnik gruplar (non dominant ethnic groups) için önerdiği “küçük millet” modelini istifadə etmək daha doğru olacaktır. Zira Hroch'un modeli Azərbaycan milliyətçiliğinin iddiasını da ortaya çıxarması bakımından anlamlıdır. Hroch bu bağlamda küçük milletlerin uluslaşma süreçləri için “milli hareket” (national movement) kavramsallaştırmasını önermiştir. Buna göre milli hareketi A-B-C evrelerine taksim etmiştir. A evresinde aydınların aydınlanma ilkeleri çerçevesinde akademik/entelektüel bir ilgi ortaya çıkmıştır; B evresinde ise milli hareket sürecinde ilk kez aydınlar arasında kimlik ihtiyacı hasıl olmuştur; C evresinde ise milli hareket politik hedefini/talebini belirleyerek kendi kaderini tayin yönünde adımlar atmıştır (Bkz., Tablo 1) (Hroch, 2011, s. 29-33) (Hroch, 1995, s. 283, 284).

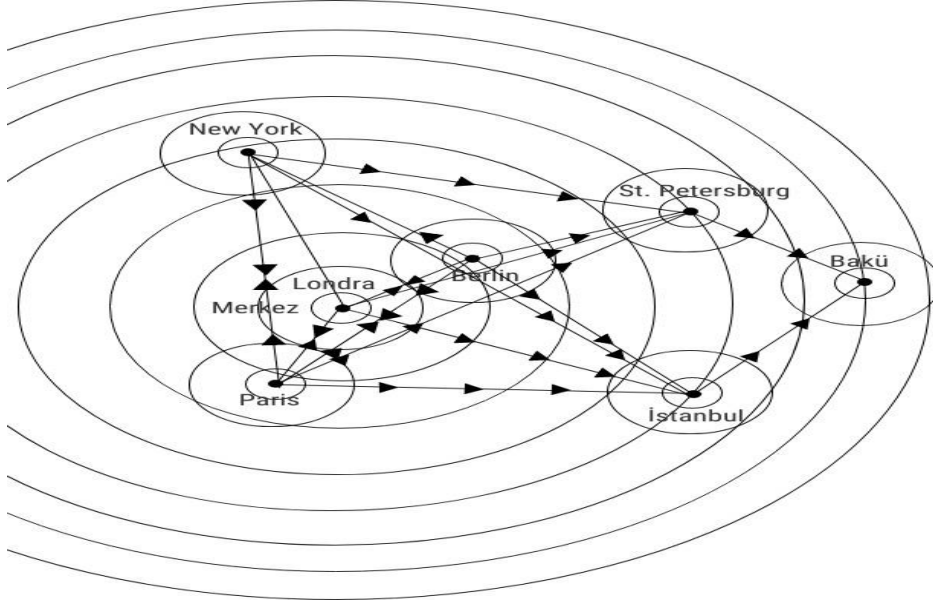
Tablo 1
Avrupa'da Millet-İnşa Sürecinin Başlangıç Dönemi (1800-1815)

Batı Avrupa-Kuzey Avrupa	Merkezi, Doğu Avrupa		
Devleti olan milletler	Monoetnik-Devlet	Fransa, Hollanda, Portekiz	
	Çokuluslu İmparatorluklar	Britanya İngilizcesi-İspanya'da Kastilya dili	Habsburg Topraklarında Danimarkalılar, İsveçliler, Ruslar ve Almanlar
Devletsiz Milli Kültür		İtalyanlar	Almanlar
	Devamlılığı Bastırılmış eski devlet	İskoçlar	Polonyalılar, Macarlar, Norveçliler, Çekler, Hırvatlar
Baskın olmayan etnik gruplar	Devlet geleneği kesilmiş olanlar	İrlandalılar, Galler, Bretonlar, Katalanlar, Basklar, Flamanlar	Sırlar, Yunanlar, Bulgarlar, Litvanyalılar, Ukraynalılar, Romenler
	Devlet geleneği olmayanlar	İspanya'da: Friziler (Frisians), Korsikalılar, Galiçyalılar	Slovakyalılar, Slovenler, Finler, Estonyalılar, Belaruslar, Sırlar

Kaynakça: Miroslav Hroch. (1995). National Self-Determination from a Historical Perspective. Canadian Slavonic Papers, 37(3/4), 283-284.

Bu doğrultuda Azərbaycan milliyətçiliğinin gelişim sürecinde modernitenin doğduğu merkezlerden ziyade merkezin çevresi olan Petersburg (Çarlık Rusya) ve İstanbul (Osmanlı) gibi çevre şehirlerden etkilendiği söylenebilir. Bu anlamda Azərbaycan milliyətçiliğinin merkezi olan Bakü çevrenin periferisi olarak ifade edilebilir (Bkz., Tablo 2).

Tablo 2
Çevrenin Periferisi

Kaynakça: Orkhan Valiyev, (2020). Azərbaycan'da Milliyətçilik. İstanbul: Türkiye Notları Yayınevi. s. 218.

On dokuzuncu yüzyıl genellikle tarih yüzyılı olarak kabul edilmektedir. Örneğin modern felsefenin kurucusu olan Descartes bilgi kuramını geliştirirken açık ve seçik bilginin peşinde olduğundan tarihe önem vermemiştir. On sekiz ve bilhassa on dokuzuncu yüzyılda filozoflar dahi tarihi görmezden gelememişlerdir. Ancak tarih her toplum için aynı bağlam içinde doğmamıştır. Örneğin Fichte'nin "Alman Ulusuna Söylevler"inde bir nevi Almanları tarihe davet etmektedir. Bu anlamda on dokuzuncu yüzyılda

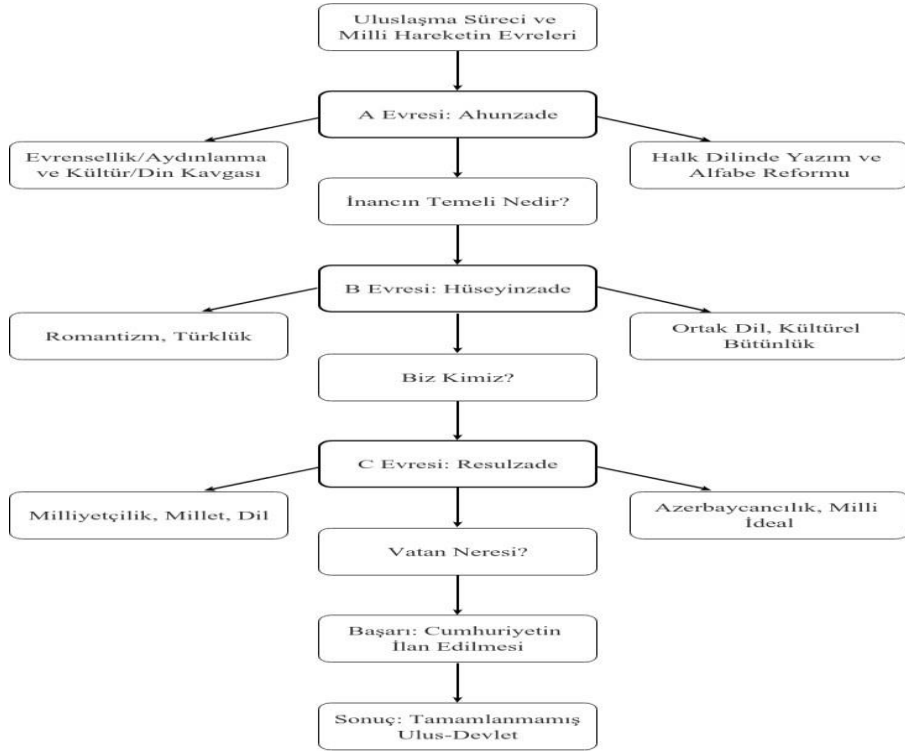
sömürge altında doğan Azərbaycan milliyətçiliğinin farklılığı/eksikliği tarihle temaslarının olmayışı olarak ifade edilebilir. Fichte Almanları tarihe/kendilerine dönmeye davet etmesinden bir asır sonra Ali Bey Hüseynzade Türkleri tarihe davet ede bilmiştir. Hülasa Azərbaycan milliyətçiliğinin kendine has bağlamı olduğu söylenebilir. Bu sebeple Azərbaycan milliyətçiliği tetkiki farklılığını ortaya koyan bağlamını da dikkate almak durumundadır.

Azərbaycan milliyətçiliği Ahundzade'nin dini öğretisi esaslı geleneksel anlayışa karşı yazdığı metinler ve hayata geçmeyen Alfabe İslahı projesiyle başlamıştır. Azərbaycan milli hareketinde politik/milli eğilimler yirminci yüzyıl başlarında vuku bulmuştur. Ahundzade Müslümanları modern çağ'a eklemlenmenin yollarını aramakla meşgul olmuştur. Bu anlamda Mektuplar eserini yazmış; alfabe reformu için uğraşmıştır. Bunun yanında memuru olduğu Çarlık'a karşı bir kimlik/politik talepte bulun(a)mamıştır. Hrochvari bir çerçeveden bakıldığı zaman Ahundzade'yi milli hareketin A evresinde değerlendirmek mümkündür (Valiyev & Bezci, 2021). Çarlık'a karşı kimlik talepleri ise yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu dönemin simge metni Ali Bey Hüseynzade'nin Türkler Kimdir Kimlerden İbarettir (1905) makalesi olmuştur. Hüseynzade milli hareket sürecinde ilk kez bir kimlik arayışına girmiştir. Azərbaycan milliyətçiliğinin veya milli hareketinin B evresi'ni kimlik kaygısının ortaya çıktığı evre olarak da ifade etmek mümkündür. Azərbaycan milliyətçiliğinin son aşaması ise kendi kaderini tayin prensibinden hareketle cumhuriyetin ilanı ile politik hedefine ulaşmıştır (Bkz., Tablo 3). Bu doğrultuda Resulzade'nin tarihi politik olarak Azərbaycanla sınırlı düşünmesi, kurgulaması Azərbaycan milliyətçiliğinin belirginleşme dönemi olarak da ifade edilebilir.

Epistemik bir bakışla tarihsel kavrayışın Azərbaycan için coğrafyadan hareketle kurgulandığını görmek mümkündür. Bu husus Azərbaycan milliyətçiliğinin bağlamsal olarak Türk milliyətçiliğinden ayrıldığına da işaret etmektedir. Küçük millet kavramsallaştırması veya Azərbaycan milliyətçiliğinin küçük millet modeliyle açıklanması da bu bağlam farklılığına işaret etmektedir. Tekrara düşmek pahasına milliyətçiliğin bilişsel çıktısı kanı olmak durumunda olan tarih tasarımına ihtiyaç duyduğunu ifade etmek gerekmektedir. Kanı insanın bilmesinden ziyade ikna -politik veya dinsel

olana- edilmesi anlamına gelmekte ve bağlamsal olmak durumundadır. Bu doğrultuda Azerbaycan milliyetçiliğinin kanısını bağlamından dolayı kendine has olması gerekmektedir.

Tablo 3
Uluslaşma Süreci: Gelen Yapısı ve Özeti

Kaynakça: Orkhan Valiyev, (2020). Azerbaycan'da Milliyetçilik. İstanbul: Türkiye Notları Yayınevi. s. 221.

Sonuç

Bilgi meselesi, felsefenin öteden beri başat sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Öyle ki bu alanda geliştirilmiş bir teori ya da benimsenmiş bir yaklaşım, içinde bulunduğu topluluğun günlük yaşam tarzından evren tasavvuruna dek her türlü tutumu derinden etkilemektedir. Öte yandan,

modern siyasi yapılanmanın temel hareket ettirici güçlerinden birisiyse, hiç kuşku yok ki milliyetçiliktir. Öyle ki ancak bu görüş sayesinde toplumsal birlik sağlanabilmiş ve gelecek ülküsü şekillenmiştir.

Bu yazıdaki temel kaygı da, insanın tüm entelektüel yönelimini şekillendiren bilgi kuramıyla birlikte yaşamasının en önemli kaynağı konumundaki devlet fikrinin yaslandığı milliyetçilik düşüncesi arasındaki ilişki merkeze alınmıştır. Buradan hareketle, bilhassa çalışma alanımın merkezini oluşturan Azerbaycan milliyetçiliğini merkeze alarak söz konusu ilişkinin felsefi temellerini irdelemeye çalıştım. Bu bağlamda, N. Mehdiyev'in bilgi teorisindeki bilgi ve bileşenlerine ilişkin tespitlerinden yola çıkarak genel milliyetçiliğin, özelde ise Azerbaycan milliyetçiliğinin bağlamsal olduğunu ve dolayısıyla da epistemik anlamda olumsuz yargılar üzerine inşa edildiğini göstermeye çalıştım.

Kaynakça

Alpay, Y. (2013). Fuat Köprülü'nün Muhafazakâr Ulusal Tarih Tezi Kurgusu. *Muhafazakar Düşünce*, 10(38), 83-126.

Arisoteles. (2018). *Metafizik*. (Y. G. Sev, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Chislom, R. M. (2011). Bilgi Nedir? H. Y. Başdemir içinde, *Epistemoloji* (H. Y. Başdemir, Çev., s. 115-135). Ankara: Hititkitap Yayınevi.

Collingwood, R. G. (2019). *Tarih Tasarımı*. (K. Dinçer, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Çüçen, A. K. (2019). *Bilgi Felsefesi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.

Greenfeld, L. (2017). *Milliyetçilik*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

Hroch, M. (1995). National Self-Determination from a Historical Perspective. *Canadian Slavonic Papers*, 37(3/4), 283-299.

Hroch, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış*. (A. Özdemir, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Mehdiyev, N. (2019). *Bir Bilme Teorisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Mehdiyev, N. (2019). *Bir Bilme Teorisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Renan, E. (2016). *Ulus Nedir?* (G. Yavaş, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Sartwell, C. (2016). Neden Bilgi Sadece Doğru İnançtır. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 32, 335-348.

Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (S. Bayramoğlu, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Valiyev, O. (2020). *Azerbaycan'da Milliyetçilik*. İstanbul: Türkiye Notları Yayınevi.

Valiyev, O. (2020). *Azerbaycan'da Milliyetçilik*. İstanbul: Türkiye Notları Yayınevi.

Valiyev, O. (2020). Milletini ve Devletini Arayan Bir Etnik Grup: Azerbaycan Örneği (1850-1920). *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 1-15.

Valiyev, O. (2021). Bir Bilme Teorisi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 43, 243-247.

Valiyev, O., & Bezci, B. (2021). Ahundzade'de Millet Fikrinin Oluşumunun Miroslav Hroch'un yaklaşımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Bilig*(98), 49-74.

Türkiye’de Çağdaş Epistemoloji Çalışmaları: Kavramsal Bir Analiz

*Adnan Kurt**

Özet

Bu yazıda çağdaş epistemoloji alanındaki güncel tartışmalar konu edinilmiş ve bu tartışmaların Türkçe literatüre yansımaları incelenmiştir. Gettier sonrası epistemolojide yaşanan kırılma, epistemoloji tarihinin yönünü değiştirmekle kalmayıp bu alandaki kavram ve kuramlara yönelik algıyı da değiştirmiştir. Geleneksel bilgi tanımının çözümlenmesi ile başlayan süreç, bu tanıma yönelik gereklilik ve yeterlilik koşullarının tartışılmasına evrilmiştir. Özellikle gerekçelendirme bileşeni etrafında tartışmalar yürütülmüş, içselci ve dışsalci gerekçelendirme anlayışlarının yanı sıra çok sayıda yeni gerekçelendirme anlayışı da literatüre girmiştir. Çağdaş epistemoloji olarak ifade edilen bu dönemde pek çok yeni kavram ve kuram ortaya çıkmış ve yeni tartışmalar tamamen bu eksende yürümeye başlamıştır.

Anahtar kelimeler: çağdaş epistemoloji, epistemik kavramlar, bilgi, gerekçelendirme kuramları, Türkiye’de epistemoloji.

Contemporary Epistemology Studies in Turkey: A Conceptual Analysis

Abstract

In this paper, the recent arguments in the field of contemporary epistemology are discussed and their reflections on the literature in Turkish are examined. The post Gettier epistemological breakdown not only changed the direction of the history of epistemology, but also changed the perception of concepts and theories in this

*Trakya Üniversitesi SBE İnsan ve Toplum Araştırmaları Anabilim Dalı YL öğrencisi. E-mail: AdnanKurt3678@gmail.com